

Sjömanshus

Historik

Sjömanshusen har sitt ursprung i ett reglemente för kofferdiskeppare och skeppsfolk 1748 och en kunglig förklaring 1752. De tillkom för att råda bot på bristen på sjömän. Sjömanshusen gav understöd åt sjömän som på grund av ålder eller sjukdom inte längre kunde göra tjänst. Genom ett kungligt brev 1749 fick behövande sjömansankor och barn hjälp från sjömanshuskassan. Sjömanshusen skulle också upprätthålla disciplin och fungera som arbetsförmedling.

Varje svensk sjöman i handelssjöfart skulle vara inskriven vid ett sjömanshus, normalt det inom vars distrikt han var kyrkobokförd. Arkivhandlingarna från sjömanshusen är därför ett mycket användbart material för släktforskare.

Sjömanshusen förvaltades av en oavlönad direktion bestående av skeppsredare och fartygsbefälhavare. Direktionen granskade sjömanshusets räkenskaper och delade ut understöden. Det dagliga arbetet leddes av den avlönade Waterschouten, senare kallad ombudsman. Denne hade hand om sjömännens påmönstring och avmönstring. Han upprättade sjömansrullor och förmedlade arbete åt sökande. Vid tvister mellan befälhavare och besättningsmedlemmar var det ombudsmannens uppgift att medla.

Det första sjömanshuset inrättades i Stockholm och senare tillkom sjömanshus i andra städer med stapelrätt (rätt att handla med utlandet). Sammanlagt har sjömanshus funnits i 48 svenska städer. Sjömanshusen avvecklades i början av 1970-talet och den arbetsförmedlande verksamheten övertogs av sjömansförmedlingar som drevs av Arbetsmarknadsverket. Av sjömanshusens tidigare verksamhet återstår nu den registrering av sjömännen och deras på- och avmönstringar som sker vid Sjöfartsverkets sjömansregister i Norrköping.

Arkivmaterialet

De äldre handlingarna finns i allmänhet arkiverade vid Riksarkivet. Söker man uppgifter rörande på- och avmönstringar mellan 1938 och 1985 finns dessa noterade på registerkort som är arkiverade i Sjöfartsverkets sjömansregister. Där finns även sjömansrullor för åren 1968–1984.

Vid Riksarkivet i Uppsala förvaras handlingar från tre sjömanshus: Nyköping, Uppsala och Västerås. Arkiven innehåller bland annat mönstringsloggare, registerböcker, mönstringsjournaler för utländska fartyg, sjömansrullor, förteckningar på sjöfolk, manskaps-förteckningar, bevaringsrullor, tjänstgöringsbetyg, rymningsanmälningar, pensions-ansökningar och förteckningar över avstängda sjömän.

Särskilt användbara är registerböckerna, där de sjömän som inskrivits vid sjömanshuset listas i kronologisk ordning. Ibland finns även alfabetiska register. Mönstringsloggare och sjömansrullor innehåller besättningslistor på fartyg och är mer svårarbetade, men chansen finns att hitta en person man söker.

Sjömanshuset i Nyköping (1754–1969) är ett av de äldsta i landet. Av störst intresse för släktforskare är följande arkivserier:

D I a och D I b, Mönstringsliggare 1871–1961.

D I d, Registerbok över sjöfolk 1871–1939.

E III a, Sjömansrullor 1837–1967.

E III b, Förteckning på sjöfolk 1782–1897.

E IV, Manskapsförteckningar 1831–1968 (lucka 1857–1913).

E VI, Tjänstgöringsbetyg 1922–1967.

E VII, Mönstringar och meddelanden 1871–1967.

Sjömanshuset i Uppsala (1888–1939) hade ingen framträdande roll och trafiken på Uppsala blev aldrig omfattande.

D I a, Mönstringsliggare 1889–1939 (lucka 1903–1911 samt 1920).

D I c, Register å sjöfolk inskrivet vid Uppsala sjömanshus 1890–1939.

E II, Manskapsförteckningar 1912–1939.

E IV, Beväringsrullor 1895–1934.

E VI, Meddelanden angående på- och avmönstringar av sjömän 1902–1939.

Sjömanshuset i Västerås (1880–1939). Det första sjömanshuset i Västerås (även kallat Gamla Sjömanshuset) inrättades 1880 och upphörde efter fem år. År 1894 gjorde man ett nytt försök och den här gången gick det bättre, men verksamheten var trots allt inte så omfattande och som många andra sjömanshus upphörde det 1939.

D I a, påmönstringsliggare 1881–1939.

D I b, inskrivningsregister å sjöfolk 1879–1939.

E II, manskapsförteckningar 1912–1939.

E III, Betygsavskrifter 1922–1939.

E IV, meddelanden om på- och avmönstringar 1887–1939.

Sökhjälpmedel

Samtliga tre sjömanshusarkiv finns förtecknade i NAD, den nationella arkivdatabasen, som nås via Riksarkivets hemsida <https://sok.riksarkivet.se/nad>.

I databasen Emisjö finns uppgifter om avmönstrade och förrymda sjömän som bosatt sig utomlands under perioden 1812–1930. Databasen innehåller upplysningar om namn, hemförsamling, födelseförsamling, fartyg, hamn, land, yrke, tid samt orsak till avmönstringen. Emisjö finns tillgänglig under Emigranten Populär 2006 i besöksdatorerna i Riksarkivets läsesalar.

Via Riksarkivets hemsida <https://sok.riksarkivet.se/sjomanshus> har man tillgång till en databas med information om sjömän och fartyg hämtad ur mönstringsliggare, tjänstematriklar och sjömansrullor. Tio av Sveriges ungefär femtio sjömanshus ingår i databasen: Gamlakarleby, Gävle, Hudiksvall, Härnösand, Karlskrona, Oskarshamn, Söderhamn, Visby, Västervik och Örnsköldsvik.

Lästips

Lennart Revborn, *Sjömanshusen i Stockholm, Södertälje, Uppsala, Västerås och i Finland* (1999).